

ARXIV
D'ESTVDIS
DEL CENTRE
EXCURSIONISTA
DE TERRASSA

ANY II

ABRIL - MAIG DE 1912

N.ºs VII-VIII

ARXIU D'ESTUDIS publicará en el nombre
pròxim els següents treballs:

JOSEPH SOLER Y PALET

"Les nostres antigalles al extranger"

ROSSEND SERRA Y PAGÉS

"Parlament endressat als nois ab motiu del Concurs
de jochs infantils celebrat per la Festa Major"

JASCINTE ELIAS

"Excursió geològica a Olesa, S. Salvador de les Es-
pases, Can Tobella del Cairat y Puda"

DANIEL BLANXART Y PEDRALS

"Notes hidrotimétricas de les aigües dels contorns de
Terrassa"

ARXIV D'ESTUDIS DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA

SUMARI

TEXT:

CIENCIES NATURALS

La crida als amichs de l'obra del diccionari, *Drs. Cadevall y Sallent*.

Excursió botànica a Montserrat, Miracle, St. Llorens dels Piteus y Pedraforca, (continuació), *Adeodat F. Marcet, O. S. B.*

ARQUEOLOGIA Y HISTORIA

El Pont de St. Pere, (continuació), *Josep Soler y Palet*.

Documents inédits, *Josep Ventalló y Vintó*.

EXCURSIONISME

Excursió a la ciutat de Manresa, *G. y C.*

CRÓNICA.

GRAVATS:

Santuari de la Mare de Deu del Miracle.—Dolmen del Miracle.—Altar dels Sacrificis.—Pont de St. Pere.—Fragment de Claustre en la Seu de Manresa.—Agrupació de la Dança de Manresa.

CIENCIAS NATURALS

: LA CRIDA ALS AMICS : DE L'OBRA DEL DICCIONARI (1)

EL RHODODENDRON

Plini en parla y ve dels Grecs com ja indica el mateix nom; altres ne diuen *nerium*, altres *rhododaphne*. Sembla que aquí no s'ha d'entendre el *Oleander* sino el *Rhododendron ponticum* que s'troba a Gibraltar, per exemple. Els tres noms son grecs: rhododendron es arbust rosa; rhododaphne es llaurer rosa, y nerion s'interpreta quasi *nearós*, jove delicat, exuberant.

Segons aixó tenim aquí dugues plantes confoses; dugues plantes que pertanyen a famílies distintes; la una, la adelfa, qu'es apocinacia, de flor vermellenca o purpúria, del mitjdia de la nostra península. Es lo que'n diem *baladre* y es venenosa; la seva amargor es proverbial en castellà (2) y Jeremías hi deu fer referencia quan parla del *rhododaphne* (Jer. X). Es el *Nerium Oleander* que's troba en estat silvestre a Córcega, a Italia y a la Algeria; es el *rosebay* dels anglesos y el *rosage* dels francesos; oleandro dels italians. Els Alarbs fan us del suc de les fulles en gargarismes pel mal de caixal.

Una altra especie de *Rhododendron* es el *ferrugineum*, que citen les flores franceses (V. H. Lévêillé, 323) y es planta de la regió alpina o subalpina dels Pirineus, Alpes y Apenins, de la familia de las *Ericacies*, es a dir, germana del bruc.

(1) Amb molt gust responem al requeriment del benemerit director del Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana, y aixó ho fem amb tant major interès en quant considerém equivocada la contestació qu'ha rebut el Dr. Alcover d'un dels primers farmacéutics de Mallorca.

(2) "a la hembra desamorada al adelfa le sepa el agua" especie de maledicció (V. *Diosc.* de Lag. 429).

Es troba a la Vall d'Aran y al famós Santuari de Nuria, de la nostra Catalunya. D'ella parlen Costa, el botanic catalá, y Vayreda a la Flora de la Vall de Nuria. Abunda a les dugues vessants, catalana y francesa y Pirineus de l'Aragó.

Rolland, en la seva obra poliglota de Botánica popular la te recopilada; allí poden veure's els noms variats que te la planta. Es digne de notarse que la obra está interrompuda en el punt que porta aquesta especie, perque l'Autor morí per aquells dies.

Mossen Verdaguer ne parla precisament en el seu poema ben conegut *Canigó*.

Lo *rhododendron ferrugineum*, diu l'immortal autor, a mes del nom de boix florit, te los de boix de Nuria, boixerica, gabet y talabart. Es la flor que embelleix mes nostres Pirineus, en sa florida endomacant de vermell sos ayguavessos, despullats, sense compassió, dels abetars y pinedes primitives.

N. 3 del Cant II. p. 198 de la edició que tenim mes a má; hauriam volgut poder citar per la primera.

La estrofa es aquesta (pág. 27).

Allí en un trono vert, que'ls ulls no veuen
si es fet de boix florit o d'esmeragda,
los dos s'asseuen, en l'encís que'ls lliga,
ella a mirar lo cel, Gentil sa cara;
olor de romaní dels boscos puja,
dels cims olor de *regalecia* baixa. 1)

L'havem observada moltes vegades per roques y cingleres, desde'l pont de Cremals, sobre Queralps, fins a la Vall de Nuria, sobre tot al Bosch de la Mare de Deu, immediat al Santuari, ahont forma un parc natural de singular bellesa, sota del brancatge del pi negre (*Pinus uncinata* Ram.)

D'alli baixa, com ja fa notar l'eximi Costa, fins als Rasos de Peguera y Baga de Segalés, al Bergadá. Ja no'l vegerem en aquets ultims llocs quan la nostra darrera excursió, juliol de 1906, tement que hagués desaparegut d'allí, arrasats pocs anys avans aquells boscos centenaris.

(1) *Canigó*, Llegenda pirenaica del temps de la Reconquista, per Mossén Jacinto Verdaguer. Hi ha varies edicions. La *regalecia* es segurament aquí el *Trifolium alpinum* L., no pas la *Glycyrrhiza*.

Senyalada queda la habitació d'aquesta bonica planta o abret, y es inútil buscarla a les Balears y a Valencia, per lo menys espontania: efectivament cap flora li consigna.

A Mallorca l'hauran confosa amb la *Erica multiflora* L., abundantíssima a les Illes (Barceló, per ex., Flora Balear, 299); coneguda será allí per *cipell* o *xipell*, nom que a Catalunya es *apellido* o nom de familia 1) y s'aplica especialment a la *Calluna vulgaris* Salisb. qu'es una altra *ericacia*, coneguda a Catalunya generalment amb el nom de *brossa*.

Es compren be qu'un arbust tan preciós per la hermosura y abundancia de les seves flors purpurines (rars vegades blanques), en *bouquets* corimbiformes, sembli talment destinat per la naturalesa a ser l'adorno de les nues roques alpines, y que segons Loudon constitueix l'últim recurs del pastor pera proporcionar-se l'element de foc a n'aquelles altures; verisimil es, diem, que quedessin encisats els habitants de les comarques ahont se troba, fent que la anomenessin amb els noms mes escayents y poetichs. A la Vall d'Arán li diuen gavet o gauet; a Berga salabardá; narets a Nuria y a altres localitats muixareta y boix de montanya. El castellá ne diu rododendro y rosa de los Alpes, qu'es un nom que designa també altres dugues hermosures alpines: la *Rosa alpina*, rosacia, y l'aucell dit aranyer (*Tichodroma muraria* 2), pel color vermell de foc de les seves ales.

El francés *rosage*, ve de la edat mitjana *rosago*, rosaginis, 3) laurier-rose des Alpes et rose de Sibérie; l'alemany te Alpenrose, Alpenbalsam y Sibirische Schneerose (rosa de les neus). El nom tecnic que Linnaeus dona a la planta vol dir abret-rosa. L'altre nom sinonim rhododaphne se li ha donat per alguna semblansa amb el llaurer, propiament la *adelfa*, un d'aquells noms que porta el *bar-nús*, com diria en Balari, que vesteix y amaga una paraula original grega.

DRS. CADEVALL Y SALLENT.

(1) *Xipell* com *Gatell*, altre nom semblant, també d'una planta, son *apellidos* illustres a Catalunya.

(2) perque s'enfila per les parets, *caçant aranyes*.

(3) anàlogament a *plantago*.

EXCURSIÓ BOTÁNICA Á MONTSERRAT, MIRACLE,
: ST. LLORENS DELS PITEUS Y PEDRAFORCA :

(Continuació)

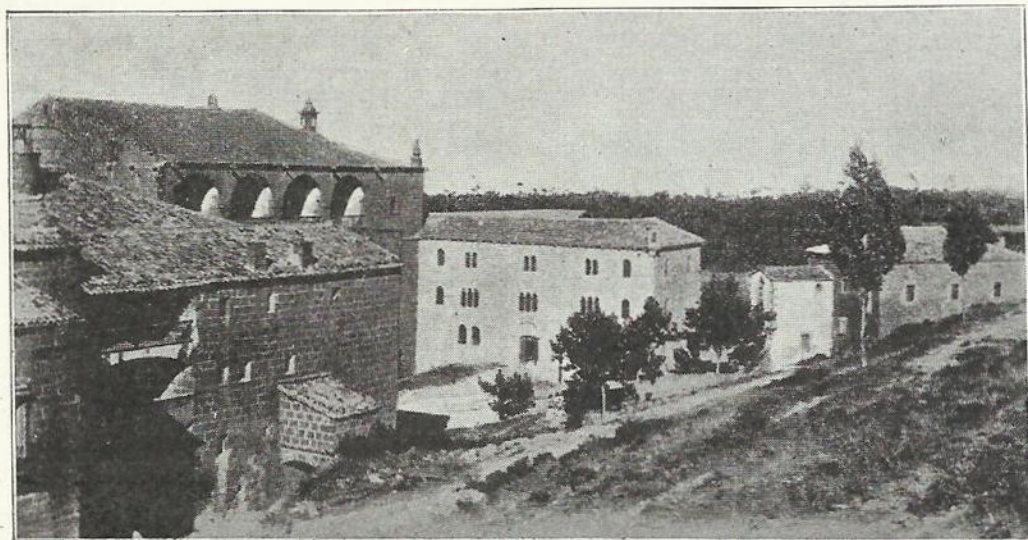
MIRACLE

EL día 22 de Juliol en el tren de les 8 del matí surtiem de Montserrat el P. Navás i jo cap al Miracle, un dels punts destinats pera nostres excursions. Tot baxant ab el cremallera se'ns entrà en el departament nostre una de les mes bonicoies crisopas i per cert gens comú, la *Chrysopa venosa* Ramb.: comensavem be l'excursió, puig les que anavem a perseguir elles matexes se'ns brindaben per a que les *immortalissem* en nostres colleccions.

A l'estació de Manresa se'ns reuní l'intel·ligent entomòlec N. Ascensi Codina, qui fou nostre bon company en les següents excursions. Visitarem la Santa Cova, i a les 11 pujarem a l'autobus de Manresa á Solsona i ab dugues hores arribarem a la Flahuta, ahont baxarem per a emprendre'l camí carreter del Miracle. Mentres dexavem que mimmvés la xardorosa calor del mitjorn d'un dia esplèndid de Juliol prenguerem un petit repàs que'ns prepararen al hostal de la Flahuta. A les 3 de la tarde tot cassant ferem via cap al Miracle, distant dugues hores, que recorreguerem duplicant el temps, arribant allí a les 7 tocases: ja'ns esperaven els bons Pares Benedictins custodis d'aquell Santuari, qui'ns donaren cordialíssima benvinguda. Arreglarem tot seguit lo que pel camí haviam cassat y prepararem les excursions pera'ls dies següents.

El Miracle es un Santuari de la Mare de Deu, dels més venerats y més grandiosos de la comarca de Solsona, situat casi al cim de la serra a que dona nom, en mitj d'una esplanada bastant regular y molt fértil. Domina l'horitzó per tots costats, menys per la part de mitjorn que li tapa'l tossal de St. Gabriel, al peu del qual está edificat el Santuari. Colocat a l'alsada de uns 880 mts. sobre'l mar,

s'ovira un panorama hermosíssim: al N. coronen l'horitzó les montanyes de Busa sobre Berga, seguexen les de Cambrils, Oden, la Mare de Deu del Hort, Canalda, Sija, Peguera y Capolat, treient ses

SANTUARI DE LA MARE DE DEU DEL MIRACLE

testes blanques la major part de l'any darrera d'elles, Pedra-forca, el Cadí y'l Cadinell; al E. limita la vista la vehina serra, Serrateix y Montmajor; cap al S. se veuen Montseny, St. Llorens del Munt, els marlets del Montserrat i les montanyes de Prades; i cap al O. les serres de Pinós, Calaf, Monsech, Comiols i Aubens.

El Miracle perténex a la provincia de Lleida, diócesis de Solsona, districte i parroquia de Riner, de la qual dista una hora. El terme es molt accidentat, tallat per tots indrets per torrenteres vessant ses aygues al Cardoner per la part de N. i E. i al Llobregós per la part de S. i O., essent la serra del Miracle la divisoria de les conques hidrográfiques dels dos rius per aquell cantó. La major part del terreno está poblat de boscos de pins i roures, aprofitant les valls i'ls plans estrets dels caps de les serralades pel conreu de llegums, patates i gramineas.

El clima es bastant fret al hivern, alcansant temperatures de -7° i -8° C., algún any en cambi'ls tres mesos d'istiu no es gaire calurós; per lo demés es molt sá i fora un dels millors punts d'estiuex de Catalunya, si hi hagués millors vias de comunicació.

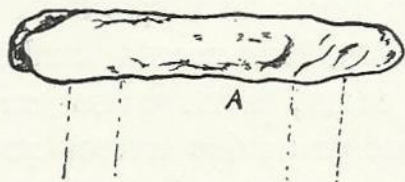
Nostre plan d'excursions fou cada dia invariablement el matex, durant els tres que allí permanesquerem, excepció feta del día 25

que per ser la festa de St. Jaume i volguent assistir a les funcions religioses del Santuari excursarem els passetjs i donarem descans als insectes; no obstant no estiguem sens fer res; aprofitant les hores vagues visitarem algunes antigualles dels voltants molt dignes de ser estudiades pels intel·ligents en arqueologia: jo, ficantme i trepitjant un terré que no conec, no podré fer mes que breus apuntacions sobre tant interessants monuments dels avant-passats.

Els dies 23 i 24 els dedicarem, doncs, a nostres excursions botàniques i entomològiques; surtiem a les 7 del matí i tornavem a les 11; avans de dinar preparavem nostra cassà i a les 3 de la tarda sortíem de nou fins a les 7 del vespre que retornarem per arreglar lo cassat: feyem jornada de llei de 8 hores; ningú pòdia tenir res que dir, si no eran els pobres animalets, als quals turbavem la pau de la boscuria, si be que, si haguessin tingut enteniment i vanagloria ens haurian donat les gracies perque els immortalissavem en nostres publicacions i coleccions; empró en axó no hi paraven esment i s'escapaven tots els que podian.

Dexant pera mes avant la llista de les principals plantes que poguí recullir, vaig a fer una petita digressió sobre'ls monuments antics de que he parlat més amunt.

El primer i mes aprop al Santuari es el dolmen o *Roc de la Ma-*

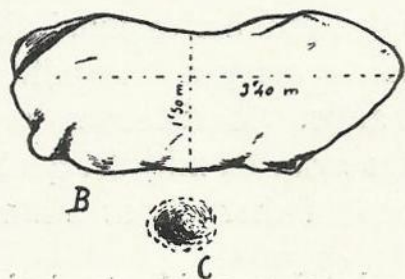

DOLMEN DEL MIRACLE

A.—Vist de perfil.

B.—Vist per sobre.

C.—Petxina del mitj.

re de Deu, com els pagesos l'anomenan. Está a uns cinch minuts del Miracle, aprop de la capella de St. Gabriel. Es un bloc de for-

ma rectangular rodonejat pels cantons, de 3'40 mts. de llarc, 1'50 metres d'ample, per uns 0'35 mts. de groxaria; actualment està col·locat sobre dos pilars de silleria un dels quals porta l'inscripció "1784". La part inferior representa un bastant delicat treball d'escultura semblant al dibuix d'una estora ab una cavitat o petxina al mitj. Sobre d'ell fan descansar el tabernacle en les professons, mentres se resan tres *Salves* als renombrats Santuaris que desde allí s'oviran, una a la Mare de Deu del Hort, altra a la de Pinós i altra a la de Montserrat, si be que d'aquet no's veuen mes que'ls marlets més enlairats. Fou una bona idea de fer servir d'escambell de la Mare de Deu un monument que había sigut consagrat a les falses divinitats, com diu el Dr. Viladrich en sa Memoria sobre'l Miracle, ahont podrà trobar més datos qui la vulga fullejar. (1) Altre dels monuments antics que visitarem fou les sepultures, de les que se'n troban en diferents punts dels voltants del Miracle. En la serra de St. Jaume en un petit tossal s'en descobriren dugues formades de llosas, en les quals s'hi trobà un coltell de sílex, molt ben tallat i una moneda, que no'ns volgué ensenyar el pagès que la descobrí; en el camí de Torredenagó se troban dos o tres sepultures cavades en la roca viva; empró les més importants están a mitj hora al S. del Miracle en el tossal anomenat "del Moro", no sabém per quin motiu, si be sospitem que siga per la mania del poble d'atribuir als moros tot lo que té flaire d'antigó. Al cim d'aquet tossal hi ha una sepultura cavada també a la roca i molt ben conservada encare; al costat, a dos passos se troba una gran llosa en forma d'escut, trencada en dos trossos que palpablement fou la coberta del sepulcre; als costats i a la falda del tossal s'han descobert varies sepultures fetes ab lloses, en dos de les quals vaig trobarhi ossos humans. Totes les sepultures de que hem parlat tenen la direcció de E. O. ¿son sepultures cristianes? No ho sé; qui tinga conexements suficients i vulga estudiarles podrà dirhi més que jo. En el mateix tossal i en la part oposada á la sepultura principal hi ha vestigis d'altre monument antic. Consisteix en una mena de tribuna o escambell treballat en la roca, en mitj del qual s'axeca un piló de la mateixa roca. ¿Seria axó un altar ahont s'inmolaban les

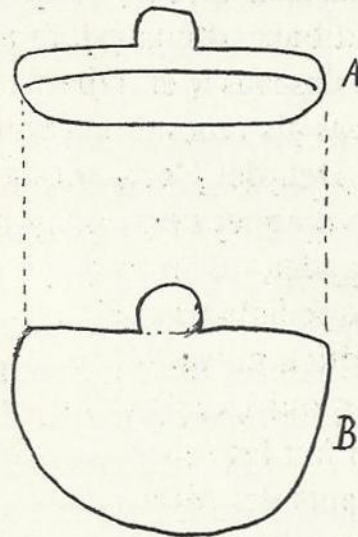
(1) Memoria histórico-descriptiva de la Imagen i Santuario de Ntra. Señora del Miracle, de Riner por D. Jaime Viladrich Gaspar de Lérida. Imprenta Mariana 1898.

víctimes devant del idol que estaria sobre'l piló i en presència de la multitud que assistia als sacrificis al peu del tossal?... Els restos de parets que's veuen a un tret de pedra d'aquet lloc en mitj d'un bosc

ALTAR DELS SACRIFICIS

A.—Projecció vertical.

B.—Idem horizontal.

de roures, ¿son vestigis d'una població antiga? També he trobat, en els camps del Miracle varies destrals de silex. Dexo la paraula als intel·ligents, que jo m'en vaig al meu ofici d'*herbolari*. Citaré tant sols les plantes més interessants o rares, per no fer massa llarga aquesta llista, puig podria citar més de mil espècies trobades per mi mateix a cinc kilòmetres a la rodona del Miracle, no en solà l'excursió que en les presents ratlles ressenyo, sino en els tres anys que fui estada en aquell Santuari.

Thalictrum tuberosum L. Molt abundant pels prats, ahont adquirí més desenrotllo que en Montserrat.

Adonis flammea Jacq. En els sembrats, juntament ab l'*Adonis autumnalis* L.

Ceratocephalus falcatus Pers. Abundantíssim en els sembrats, essent una verdadera plaga en algú dels camps.

Nigella arvensis L. En els camps.

Nigella gallica Jord.=*N. hispanica* G. G. (non L.) En els camps. Nostra planta sembla ser la forma *parviflora* Coss.=*N. divaricata* Beauv. in D C. (Syst. I. p. 329.)

Fumaria parviflora Lam. En els marges i vores dels camps. Planta molt rara a Catalunya no habentse citat d'altre lloc que del Miracle, que sàpiga.

Camelina silvestris Villr. Infestant els camps ab la *Neslia paniculata* Desv.

Iberis amara L. Vores de marges.

Iberis pinnata Gou. Erms i camps.

Viola Kit'aibeliana R. et Sch. Marges de sota'l Santuari, torrent de la font del Bisbe, etz.

Holosteum umbellatum L. Abunda en els camps del Estany.

Cerastium semidecandrum L. Se troba en els herbeis junt ab els *C. pumilum* Curt i *C. viscosum* L.

Arenaria capitata Lam. Llocs secs i arenosos.

Arenaria serpillifolia L. var. *scabra* Feurl. Se cria en les esclertes del Conminador del Santuari.

Linum campanulatum L. Es molt abundant en els erms, vores de camins, etz. dels voltants del Miracle. Sa flor grossa i d'un groc molt delicat dona un aspecte molt bonic als prats ahont floreix; juntament ab éll se troba també el *L. narbonense* L. de flor blava i'l *L. salsoloides* Lamk. de flor blanca rosada.

Althœa hirsuta L. Vores de camins.

Trifolium montanum L. Prats de vora Espinagosa.

Astragalus pentaglotis L. Torrent del Estany.

Astragalus purpureus Lam. Llocs árits anant cap á Su.

Astragalus incanus L. Ab l'anterior.

Lathyrus canescens G. G. Boscos de'l Vilaró.

Coronilla minima L. var. *australis* G. G. Torrent de l'Estany.

Coronilla montana Scop. Erms i prats.

Coronilla varia L. Vores dels camps de l'Estany.

Vicia incana Tuill (non Vill)=*Vicia cracca* L. var. *incana* (Tuill) mh.

Sorbus terminalis Crantz. Abunda en el torrent de Riner.

Sempervivum tectorum L. Parets del Estany.

Seseli montanum L. Erms de l'Estany.

Bupleurum rotundifolium L. *B. fruticescens* L. *B. aristatum* Bartl. *B. rigidum* L. Tots ells se troban pels voltants del Miracle.

Pimpinella saxifraga L. Erms de l'Estany, torrent de la font del Bisbe, etz.

Conopodium ramosum Csta. Es abundant i d'un desenrotllo extraordinari en els marges dels camps del Miracle.

Chaerophyllum cicutaria Vill=*Ch. hirsutum* G. G. (non L.?) Vores dels marges.

Cornus sanguinea L. Torrent del Estany.

Viburnum Lantana L. Boscos de Riner.

Galium parisiense L. Aprop de la Carral.

Crucianella angustifolia L. Aprop de la Carral.

Valerianella coronata D C. *V. pumila* D C. *V. auricula* D C.

V. echinata D C. Totes se troben a les vores dels camps.

Erigeron acre L. fa. Escletxes del Conminador del Miracle.

Senecio erucæfolius L. Torrent de l'Estany.

Artemisia Herba-alba Asso, var. *glabrescens* Bss.=*A. valentina* Lamk) Erms del Estany.

Leucanthemum cuneifolium Le Grand.? Torrent de Riner. Segons la descripció que d'aquesta especie dona l'abbé Coste (Fl. fr. t. II, p. 341, n.º 1942) crec poderla incloure entre les plantes dels voltants del Miracle.

Carduus nutans L. var. *macrocephalus*. Abunda aprop del Santuari.

Campanula hispanica Wk. var. *gypsicola* Csta. Abunda en el bosc de la font del Bisbe.

Solanum dulcamara L. var. *integrifolium* Wk.=*S. dulcamara* L. var. *tomentosum* Koch. Voltants del Santuari.

Miconia borraginea Lap. En les roques dels torrents.

Veronica præcox All. Rara; se troba aprop de la Creu del Roure.

Veronica Teucrium L. var. *Marceti* Pau. Abunda en els erms de can Guinga.

Odontiies longiflora Wbb. Erms de can Guinga.

Lavandula vera DC. No es rara als voltants del Miracle. Ab aquesta especie se presenta una forma que té les bractees dels verticils inferiors allargades i en forma de llansa ab quatre flors tant sols en cada verticil. Crec poderla referir a la var. *pyrenaica* Benth, que es molt semblant, si no igual, a la *L. aurigerana* Giraud (*latifolia* × *pyrenaica* Giraud.)=*L. Senneni* Foucaud, ab la qual la he comparada.

Gagea arvensis Schult. Es bastant abundant en el camps del Miracle; va barrejada ab una forma de fulles llargues i estretes, que merex un estudi més detallat i detingut.

Crocus Marcei. Pau. La descripció d'aquesta interessant especie la publica mon amic el Dr. Pau, de Segorbe, en el Butlletí de l'Institutió Catalana d'Hist. Nat. Febr. 1909, p. 24. Se troba molt abundant en el bosc de roures de Gangulells i en els erms d'Espinagosa.

Orchis fragrans Poll. Entre l'herbei dels Prats.

Orchis bifolia L. Ab l'anterior.

Aceras antropophora R. Br. En els prats.

Ophryx scolopax Cav. Ab les anteriors.

Juncus buffonius L. Vores de les acequies.

Carex divisa Huds. Torrent de la font del Bisbe.

Carex humilis L. Vores del camí de la font del Bisbe.

Carex distans L. Boscós dels voltans del Miracle.

Alopecurus bulbosus L. Herbeis del volt del Santuari.

Stipa pennata L. Camí de Torredenagó.

Deschampsia media R. et S. Planta rara e interessant que a Catalunya sols havia sigut trobada per C. Pujol en Ardevol, poble a tres hores del Miracle. Se troba en els boscós del Santuari del Miracle.

Dactylis glomerata L. var. *australis* Wk. = *D. cylindracea* Brot. Herbeis dels voltans del Santuari.

ADEODAT F. MARCET O. S. B.

(Continuará)

ARQUEOLOGÍA Y HISTORIA

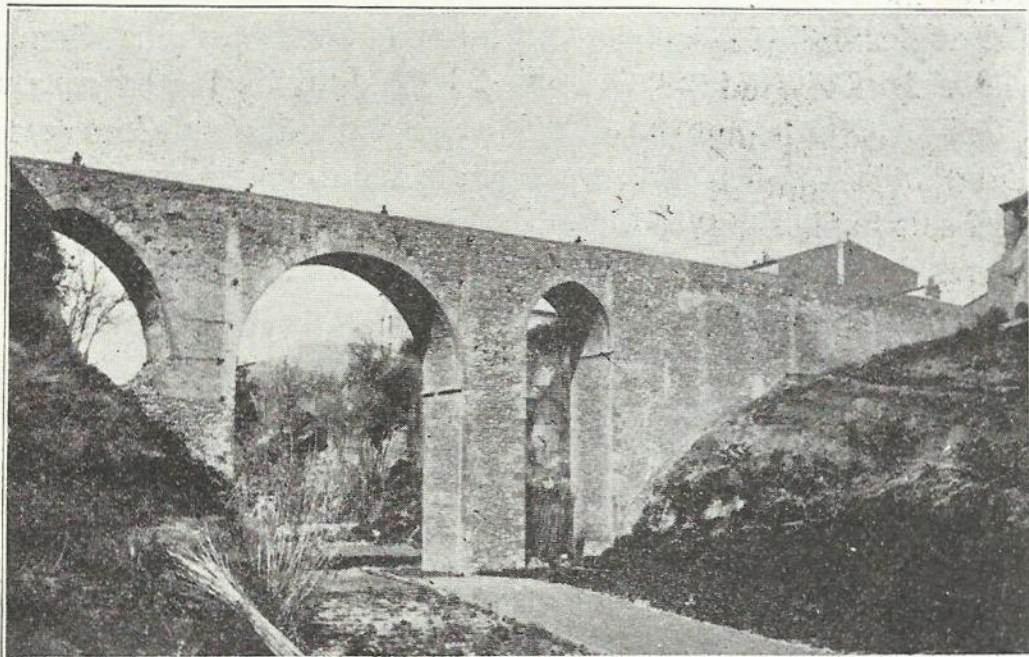
.. EL PONT DE S^T PERE ..

(Continuació)

Després d'aquest document originari del susdit viaducte, no he trovat altre referencia d'aytal assumpte, que la del 18 de Novembre de 1579, la qual demostra que si va arribarse a donar l'obra al Encant, no degué donar aquest el resultat desitjat, tota vegada que en tal dia'ls Consellers de S. Pere de Terrassa acordaren que'l pont que's tractava de edificar en el torrent de S. Pere's fés com millor

se pogués, a qual efecte donaren poders als Consellers Bartomeu Bugunyá, Joan Faliu, Jaume Roca Busquets y Jaume Parellada pera procurar que's fés la trassa (plan) de dit pont y'l plec de condicions y pera que cerquessen el mestre o mestres que convinguessen a fi de portar a terme aquella obra, anant els gastos a càrrec de l' Universitat forana (Ajuntament de S. Pere). (3)

Fins el 8 de Janer de 1595 no trovo altre dato pertinent. Es lo acort que pren la Municipalitat de St. Pere, accedint a la demanda d'ajuda a ell feta pels Obrers de la parroquial d'aquell poble pera tirar avant l'obra del pont «que temps passat era ja comensat.» Els

PONT DE SANT PERE

Olixé d'en J. Rusca

Consellers Santperenchs acordaren donar 100 lliures quan sigués acabat (4). Al mateix dia 'ls parroquians de St. Pere facultaren als Obrers susdits pera suplicar al Bisbe de la Diócesi decretés «que de les rendes y censals reb la Obra de dita Iglesia de St. Pere se fassa un pont en lo torrent qui va de la vila de Tarrassa a la Iglesia de St. Pere per lo qual ja esta dedicat lloch per dit pont.» (5)

(3) Del "Llibre del Consell de la Universitat forana, del 1562 al 1600" Ar. Not. de Ter.

(4) Del llibre darrerament citat.

(5) Del "Llibre dels Consells dels parroquians de S. Pere de Terrassa del 1541 al 1630" Ar. Not. pe Ter.

En el paragraf que he transcrit de les Ordinacions del 1601, ja s'ha vist l' intervenció del Bisbe en l'afer de que parlo, alcansada després de la susdita suplicació.

Ara copiaré un document inèdit com tot lo transcrit en el present treball, que m' innova 'l nom del director y constructor o arquitecte del referit pont.

Diu aixis: «Vuy ha 26 de Octubre de 1609. Jo Ramón Soris Mestre de cases y de la fábrica del Pont. Responch ha un manament fet per los Senyors manobres de dit Pont vist y atés que tornas a treballar en dita fábrica Jo som prest y aparellat En fer feyna totora y quant jo tinga la manobra Com es Pedra y pilas mezcladas y Cantons y pots perhafer bastides posat tot en lo lloch acostumat Comforma ha una Requesta presentada ha 23 de Juny de 1609 y es la voluntat mia En tornar a treballar y acabar dita hobra Com sera lo tems bo y acomodat porque ara sobre lo Ivern no si pot Treballar porque no fos causa de tornarse ha Endarrocar conforme se es estat trobat altres vegades fentme ells treballar sobre lo Ivern ab tems de glasades y plujes y tambe dich que jo tornare ha treballar totora que los Senyors de manobres volrran ab pacte que ells me han de estar ab actio de tots los danys damnatges que podrian Endevenir Eu dita obra y nom sia passat tems ab tant que nom sia tornada ha presentar Relatio.

»Jo Ramon Soris Mestre de Cases y de dita hobra.» (6)

Aixis s'espliquen les dilacions y interrupcions de dita construcció, si's va enderrocar varies vegades lo edificat.

Ja degué estar molt avensada aquella construcció al 3 d'Octubre del 1610, per quant se diu en el consell general d'aytal dia "que attes per la fabrica del pont falten quaranta lliures que per ço se fassa una talla (repart) entre los parrochians y pera fer dita talla elegiren als honorables Jaume Pual y Pascual Vidal consellers y Joan Gorchs y Antich Gonteres." (7)

Empró 's veu que sofrí molts alts y baixos l'edificació esmentada perquè en el consell general dels parroquians de St. Pere dels 13 de Mars de 1616, se tractá lo següent: "Com la fábrica del pont qui va desde la Iglesia de St. Pere a la vila de Tarrassa esta parada y de-

(6) Document solt, de dins del citat llibre del 1591 al 1630.

(7) Del Libre anteriorment esmentat.

tinguda per falta de manobra alguns anys a y no poderse dit pont acabar per dic efecte y com la huniversitat no te poder per fer portar dita manobra a dita fábbrica sian servits de consentir de que vaia una persona de cada casa ab una cavalcadura a portar manobra a dit pont comensant desde las 6 oras de matí fins a las onsa de mig dia y desde la una ora fins a las 6 del vespre y que lo que faltara y mancara a fer dit servey caygue en pena de vint sous so es lo ters per lo Senyor Rey y las dos pars restants sia la una aplicada a la obra de dit pont y laltre a la obra de la Yglesia de St. Pere y perso donar Poder alguna persona per poder executar dita peta (pena) y que sian acentats tots los quetraginaren en un memorial per quant sian pasats tots los parrochians de dit servey ajén de tornar aportar dita manobra fins dita fabrica sia acabada y axi tots unanimes y concordés y ningu discrepant digueran quels estava molt be donant poder al Rt. Mossen Joan Arnella prevera Curat de dita Ysglesia puga tenir compte y executar dita pena ab plen poder com si tot lo consell fos junt elegint al Senyor canonja Fonolet y per y als dits honorables consallers y a Marti Roca pugan compallir al mestre (de cases) esta obligat a fer dit pont en que acabe aquel conforme esta apactat ab concordias y actas dantlos als dits tot aquel poder per dit efecte que te y pot tenir tot lo consell juntat y congregat y tambe fonch e terminat per dit consell se portas herena per la obra de present se fa en las isglesias de St. Pere y St. Miquel a los pactes ho penes statuts sobre dits." (8)

Ab data del 21 d'Octubre del 1620 el Mestre Soris demana als consellers de la Forana, obra suficient pera acabar-lo, els quals convingueren en que abdues part; nomenessen dos arbitres pera visurar lo gastat, l'estat de l'obra y lo que hi mancava fer. (9)

En el següent acort, apareixen novament les qüestions hagudes entre'l director de l'obra magnifica que uní a les hores les dues parroquies y el consell dels parroquians de la forana del 8 de Setembre del 1621" determina que attes que en dies passats fonch donat poder a Jaume Gonteres y Guillem Martell pera averiguar les questions que la dita parrochie tenie ab Ramon Soris aserca del pont y que esta ja tot averiguat y que per ço lo honorable Jaume Gonteras Fransech

(8) Del darrer llibre citat.

(9) Del "Llibre de la universitat Forana del 1617 al 1635" Ar. Not. de Ter.

Colomer y Batista Bogunya tingan facultat de escancellar (cancelar) los actes que la dita parrochia te ab lo dit Ramon Soris aserca del pont comettent lo dit consell als dits elets fòtes les forces veus y poder del present consell aserca de dites coses." (10)

Per fi al 7 de Janer de 1626 se prohibeix pels concellers de la Forana, que no passen carretes pel pont de St. Pere, lo qual fá creure que aquesta obra s'havia acabat de fresch. (11)

Respecte al Mestre de cases ó d'obres qui dirigi'l pont esmentat, he de justificar el porque l'he titolat arquitecte, tota vegada que en son temps no era pas comu nomenar aixis als directors de construccions de massoneria ó pedra. Hi hagué sobre aqueix mot una confusió notable: l'arquitecte-arqueólech D. Vicents Lamperez, diu en el segon capítol de sa *Historia de la arquitectura española en la Edad Media*, (12) que á n'aqueixos constructors, se'ls nomenava en el sigle XIII, *magister operis* y *magister ecclesiae*; al XIV, mestre de massoneria; al XV, *magister fabricae*, al XVI, y fins al XIV; 's trova 'l *carpentarium portis*, o siga directors de ponts: f'arquitecte no apareix en cap text mitjieval, lo qual prova que no s'usava: quan se'l veu per primera vegada es al 1561 en les obres d'Aranjuez dirigides per en Joan B. de Toledo.

En el *Manual d'Archéologie française*, (13) corrobora Mr. E. Enlart lo dit pel Sr. Lamperez, al manifestar que'l mot "Arquitecte" fou creat pels pedants humanistes del sigle XVI; avans s'usava el *maistre maçon*, *cæmentarius*, *magister lapidum*, y a la Provensa, *mestre de peira* (pedre) *peyrier*, *mestre magne*. Respecte a l'obra que dirigia, se li deya, *maistre de l'œuvre* de tal edifici, *maistre des œuvres* de tal personatge o localitat: *magister operis*, *prothomagister operum*. Y adverteix Mr. Enlart que té de ferse distinció entre l'artista mestre de les obres, y sos provisors ó intendants en elles, dits *manœuvres* y *operarius magister fabricae*. Ben bé hem vist aytal distinció en el document firmat per Mestre Soris, l'autor del respectable pont que he historiat.

JOSEP SOLER Y PALET

(10) Del susdit llibre del 1541 al 1630.

(11) Del ansdit llibre del 1617 al 1635.

(12) Premiada en el Concurs Martorell de Barcelona.

(13) Primera part, cap. primer art. 9.

DOCUMENTS INÈDITS

RECOLLITS PER L'HISTORIAYRE EN JOSEP VENTALLÓ Y VINTRO

DONATIU PER LO ALTAR MAJOR

DIE VIGESIMA NONA MENSIS JANUARY ANNO A NATI^e DM^oMILLO^o SEX^{mo} QUADRAGESSIMO NONO BARC^s

IN DEI NOMINE NOUERINT UNIVERSI

Sobre la donatio devall escrita entre Lo Magnific Fransch. Molera donzell en quiscun dret Doctor en Barna. populat de una part y Miguel Torrella y Agustí Soler parayres de la Vila de Tarrassa bisbat de Barna, tan en llur nom propi com encare com á Sindichs de la Universitat de dita Vila de Tarrassa com de llur Sindicat consta ab acte en poder del Notari devall scrit als vint y sis prop pasat de part altre entre dites parts son estats fets los pactes següents:

Primerament Lo dit Magch. Franch Molera en honor y gloria de Deu y en remitio de ses culpes y pecats despres de finida sa vida com en sa ultima voluntat anomenara en hereu universals ó particular llegatari de la renda devall escrita y no abans y per subventio de la fabrica que se a de fer del Altar major de la Iglesia parrochial de la dita Vila de Tarrassa y aquell fet a obras de la Sagrestia de la dita Iglesia de grat y certa sientia sua per ell y sos hereus y successors qualsevols que sien finides dites dos vidas y no abans dona á Nostra Señor Jesuchrist per las obres pies devall scritas y per ellas als Consellers y consell general de la Universitat de dita vila com á Administradors de la Iglesia parrochial de dita vila de asi absents y per ells als dits Sindichs perpetuament tots los censos y censals, senyorias alodials y mitjanas en nuda perceptio que dit Francesch Molera com á succehint á la Sra Mariangela Molera y Llobet primcra muller sua reb y acostuma de rebrer en certs terminis tan en la vila y terme de Tarrassa com en altres parts conforma estant descrits y continuats en vn memorial ques del thenor següent:

Memorial de tota la renda que lo Mch Franch Molera donzell reb y acostuma de rebrer en la vila de Tarrassa com á hereu de la Sra Mariangela Molera y Llobet primera muller sua filla legitima y natural del Magch Pere Llobet y de Victoria Llobet y Buiguera muller sua defunts en los partits següents:

Primo. Los hereus de Ms. Joan Mas á Nadal quinse sous

Pau Comellas á Nadal una lliura sinc sous.

Hieroní Perull á Nadal quinse id.

Miquel Pallares a Nadal quinse sous
Anthoni Pages quinse id.
Anna Font divuyt id.
Hereus de Miquel Roca y Barata nou id.
Francesch Perull divuyt id.
Antich Carner divuyt id.
Jaume Agulló dotse id.
Pere Maso una lliure dos id.
Mateu Saró divuyt id.
Joseph Malet dos lliures onse id.
Joan Capmany tres id.
Miquel Romeu tres id.
Joan Valber divuyt id.
Miquel Amat sastre divuyt id.
Jaume Calvet una lliure setse id.
Jaume Buigues una lliure quatre id.
Domingo Duran quinse id.
Antich Corbera quinse id.
Andreu Fonollet denou sous y sis
Andreu Cellent denou sous y sis
Joan Pagés una lliura dos sous
Anthon Pou quinse id.
Hieroní Vergues deset sous y sis
Joseph Rovira una lliura sis sous
Jaume Agulló onse id.
Francech Vinyals dos id.
Benet Rases setse id.
Francesch Ametller set id.
Joseph Oriol sis dines
Joseph Rovira vuyt sous
Salvador Martí set id.
Hereus den Comellas quinse id.
Joseph Rovira una lliura sis id.
Rafel Aymerich tres lliures dos id.
Ramon Vergues sinch lliures
Ramon Jofresa tres lliures deu sous
Casanyes tres lliuras deu id.
Jaume Freixes cathorce id.
Paula Farrer quatre id.
Vilar de la Font tres id.
Eulalia Maurí un sou
Jaume Riera sinch sous y vuyt
Anthoni Ubach deu sous
Esteve Cabassa de Parets tres lliures deu id.

Anthoni Arnella un sou
Hiacinto Castellet dues lliures
Francesch Vilar sis sous
Guillem Bori set id.
Grancesch París una lliura nou id.
La vila de Tarrassa sinch lliures
Consols de perayres quinse sous
Elisabet Font una lliura
Buigues y Gantes quatre
Joseph Pual set sous
Joseph Rovira una lliura cathorse sous.
Agusti Soler deu sous y sis
Pere Cardus onse sous
Pubills Vilallonga cathorse id.
Agusti Poal sinch lliures deu id.
Mosen Arnella capella tres lliures
Francesch Curada quatre sous
Joseph Gurina sinch id.
Anthoni Thomas set id.
Anhoni Joan Ferres onse id.
Pere Joan Mir dotse id.
Batista Sagista deu id.
Francesch Font nou id.
Capella del Reval deu id.
Marianna Amada deu id.
Pau Ullastrell deu id.
Maria Pi un sou
Anthoni Mazes quatre sous
La Viuda Lladós y Amelles setse id.
Magi Solá setse id.
Joan Roca tres id.
Miquel Boada sinch id.
Pau Jofresa onse id.
Pere Roca una lliura deu id.
Francesch Figueres una lliure deu id.
Jaume Guitart una quartera de blat dos lliures sis id.
Gabriel Cardus set id.
Anthoni Calvo de Sabadell tretse id.
Hereus de Francisco de Homs sinch id.
Francesch Font dos lliures
Maria Pi viuda dos lliures deu sous
La Comunitat de Preveres quinse lliures
Maria Romoneda set lliures deu sous
Anthoni Casanoves sis lliures vuyt id.

I finalment tots los lluïsmes, fadigues y altres qualsevols drets que al dit Francesch Molera en dits censos y part de aquells li pertanyan y espectan pertenyien ó espectaran de qualsevol manera la qual donatio fá axi com millor se pot dir y entendre á sa y bon enteniment de ells y del llurs en dit nom ab los pactes y condicions següents: ço es que dits Consellers y Consell de dita renda hajan de correspondre quiscun any los censos y corresponents á que dita renda esta obligada que son los següents:

Primo al infermer de Sant Cugat onze sous. Item ab obtenint lo benefici de Santa Maria fundat en Iglesia de Terrassa nou sous. Item als hereus de Joan Salt dos sous. Item als successors de Montanyans per vuit quartans de blat una lliura tretze sous. Item a la Baylia general sis diners. Item a Santa Cecília de Monserrat un sou y sis. Item á la Casa dels successors de don Joan Senmanat dotze sous y sis diners. Item als dits per una gallina vuit sous. Item al Prior de la Iglesia de Tarrassa vuit sous. Item al Sr. Jaume Brú un sou y sis. Item a la Universitat de la vila de Tarrassa dos sous. Item al pacte que dita renda descrita ab dit memorial dit Francisco Molera consent que la dita Universitat sen retingue quiscun any per lo treball de exhigir y cobrar aquella sis lliures moneda barcelonesa que ab los dits censos importan deu lliures nou sous y vuit dines y de altra part se retinga tots los lluïsmes y drets dominicals que pertanyasen y espectaran al dit Molere y al hereu particular que després de ell posuhirá la penció devall escrita los quals lluïsmes sien també en adjutori de la cobrança se fará de dita renda anual ques de sobra insertada deduhides dites deu lliures.

Item que després de finida la vida de dits Magchs. Molera y de la persona que anomenara després de ell que será son hereu llegata o particular la mitat de la dita renda sia aplicada per dits consellers y consell a la fàbrica del Retaula major de dita Iglesia la qual mentres no sia fet dit retaula dita meytat de dita renda nos puga gastar ni convertir en altre cosa, altrament y pso facto dita donatio sia revocada y passe al hereu seu universal de la su heretat y bens empero fet y fabricat lo retaula sia la dita meytat de dita renda aplicada á la obra y Sacristia de la Iglesia per adornos de dita Iglesia conforme apareixerá als Consellers y Consell general de dita vila haverse de distribuir y la altra mitat sia del hereu seu que será després de ell y de la persona que ell nomenara etc.

Autorisa aquesta donació el notari de Barcelona Hieronimi Rromeu.

EXCURSIONISME

EXCURSIÓ A LA CIUTAT DE MANRESA

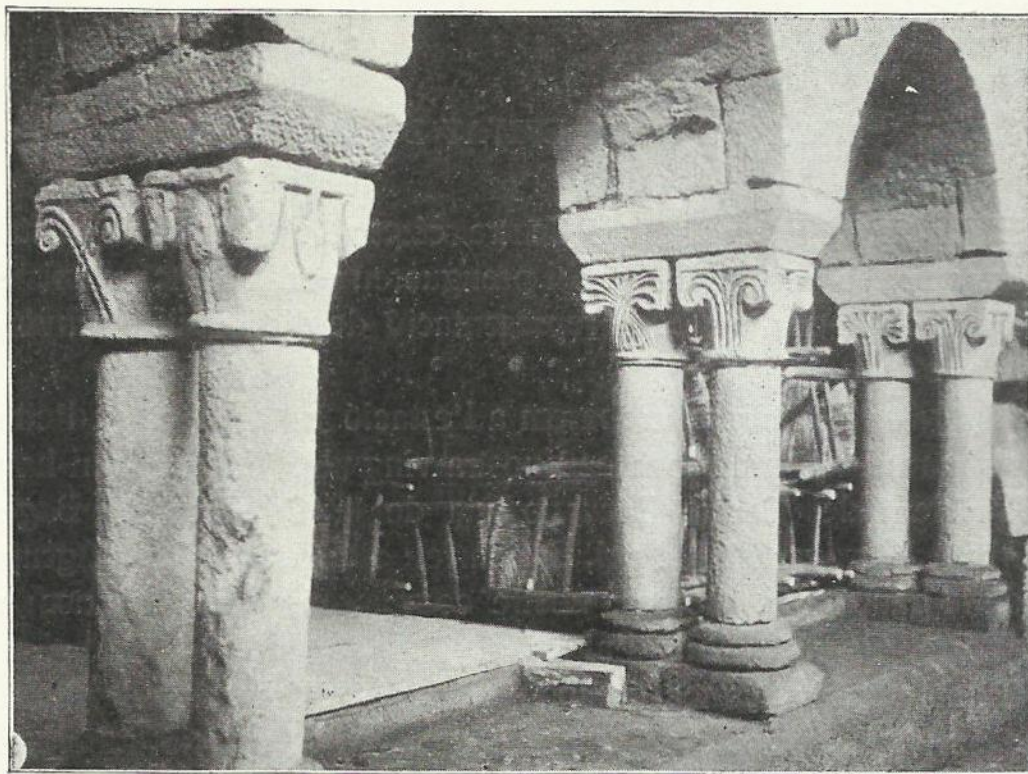
El dia 25 de Febrer aquest Centre efectua una excursió-visita a la ciutat de Manresa en la que hi prengueren part 35 excursionistes, contanthi entre ells una bona representació de distinguides senyores y senyoretetes.

Al arribar a Manresa, trobarem a l'estació un bon estol d'entusiastes manresans que esperaban nostra vinguda. Entre ells hi havia el President del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, Sr. Miró; l'Arxiver Municipal, Sr. Sarret; el President de l'Agrupació de la dança, Sr. Gomez; nostre compatrici, Rnt. P. Roca; els Srs. Torra, Gassó y molts d'altres.

Guiats per tan dignes companys, ens dirigirem tot seguit a la Seu, temple ab honors de Catedral situat prop l'estació del Nort y en punt ben alt de la ciutat. Siguerem rebuts per l'intel·ligent geòlech y erudit arxiver de la Seu, Mossen Guitart, qui ens feu els honors ensenyantnos tot lo bó i millor que conté la Seu: l'altar major d'estil gòtic; l'hermosa cripta, hont hi ha una rica y elegant vitrina que guarda dos cossos sants y está custodiada per hermoses figures de marbre, esculpides ab una perfecció i delicadesa admirables; l'arxiu y museu parroquial, hont s'hi guarden documents interessants i d'époques molt antigues; un riquíssim frontal florentí del segle XIV, y que fou fet pel brodador en Geri Lapi; el retaule de Sant Marc y Sant Pacià y la célebre pintura de fama mundial «La creació d'Eva.» A continuació vegerem un tros de claustre romanich, compost de tres arcades, emplaçat en el seu primitiu lloc, del qual ne tregué una bonica fotografia nostre consoci Sr. Humet.

Passarem després a visitar la casa de la Ciutat y d'ella l'Arxiu y Museu municipal quedant verament admirats de la riquesa y bon ordre de tot son contingut. Está compost dit Arxiu de quatre sales

totes elles repletes d'armaris que contenen un nombre incalculable de pergamins, llibres y revistes quina perfecta catalogació y ordenació, revelen l'experta ma d'homes tan abnegats y patriotes com don Leonci Soler, Serret, Miró, Guitart y altres erudits manresans, celo-

FRAGMENT DE CLAUSTRE EN LA SEU DE MANRESA

Clixé d'en J. O. Humet

sos de la cultura y bon nom de la ciutat hont naxeren. Hi figuren entre altres llibres el "Llibre de concessions" fetes a Manresa, comensat el segle XIII y acabant el segle XVII, essent la primera concessió que s'hi troba la de poguer utilisar aquest mentat llibre: el "Llibre de receptes del segle XIV," hont hi son copiades un crescutíssim nombre d'aquestes. En la galeria de patricis ilustres, hi figura dignament, el retrat del gran pedagog Rnt. Dr. Cabanas, fundador del Reyal Collegi Terrassench.

Ei Dr. Cadevall, director de l'excursió y en representació del "Centre Excursionista" consigná en l'Albúm de visitants una esportiva dedicatoria que firmarem tots els excursionistes terrassenchs.

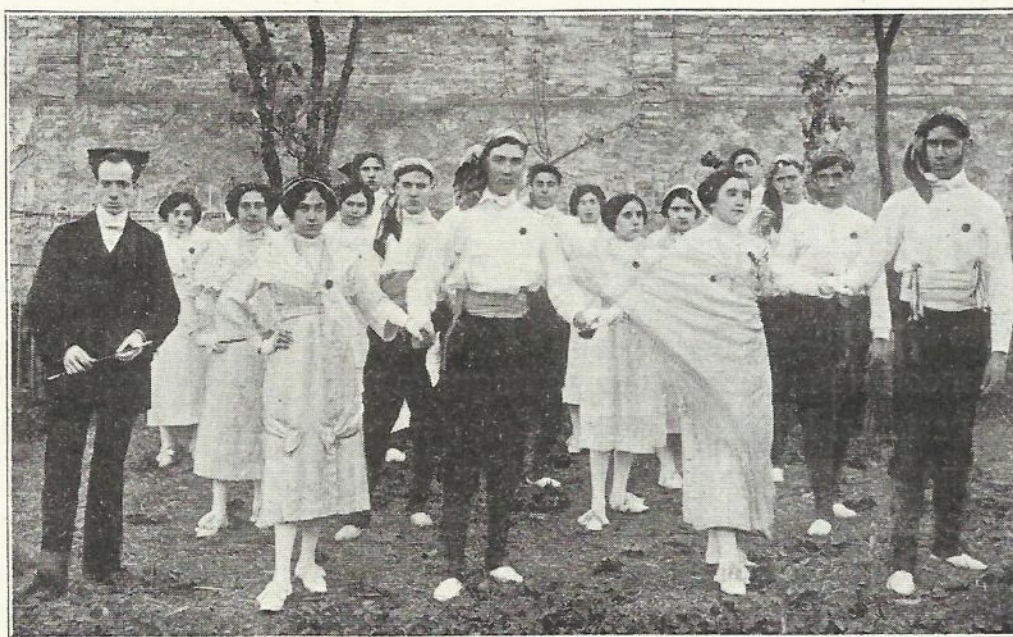
Desde cala Ciutat forem dirigits a la Iglesia de St. Ignasi, en quina Capella del Rapte, un P. Jesuista feu una breu explicació de l'història d'aquell lloch y relatá algú dels numerosos actes realisats pel

Sant durant els deu mesos que permanesqué a Manresa, avants de dirigir-se a Montmartre.

Apropantse ja la hora del dinar, nostres acompanyants manifestaren que per esperar aquest podiem visitar l'hermós Cassino que s'aixeca en la gran avinguda de Pere III, y situat prop de l'hotel de St. Domingo, hont debiam hostatjarnos. En efecte, alli 'ns dirigirem quedant sorpresos de la grandiositat de dit Cassino, que será un dels mellors de Catalunya. Visitarem totes les dependencies y salons, alabant son gust arquitectonich y entussiasmantnos ab la gran terrassa que dona al mateix carrer de Pere III.

Durant lo dinar va regnar forsa animació, vegentnos honrats ab la companyia del President del Centre Excursionista de la Comarca de Bages y el President de la Agrupació de la Dança y visitantnos al final lo Dr. Miró y el Dr. D. Valentí Gibert, Catedratic del Seminari de Vich, que contaba entre 'ls excursionistes antichs y bons amichs.

A la tarde varem anar al Casal Regionalista hont forem atentament rebuts y obsequiats pels Srs. Soler y March, Senador del Reg-

AGRUPACIÓ DE LA DANÇA DE MANRESA

ne; Homs, Diputat provincial, Abadal y molts altres significats manresans. L'Agrupació de la Dança ens dedicá una hermosa festa, executant les vuit parelles de que's compona, habillades com

se requereix, els balls mes escullits de son extens repertori; escoltant de la numerosa concurrència que s'havia reunit al local, forses y merescuts aplausos. Nosaltres no poguerem menos que felicitar al Director de l'Agrupació per la maestria y bon gust en la interpretació dels ballables, y per l'obsequi ab que había volgut fer fruir als hostes terrassenchs, del qual ne guardarem etern recort.

Aprofitant el poc temps que quedaba, visitarem el local del Centre Excursionista i la historica Cova de Sant Ignasi, admirant la riquisima ornamentació de dita Cova.

No quedant ja mes temps, que prou aprofitat fou durant tot el día, ens dirigirem a la estació pera retornar a nostre estimada ciutat, quedant sumament agraïts de les atencions y obsequis rebuts, envers les entitats y personalitats de la ciutat de Manresa, que fins al arrencar el tren ens acompanyaren.

G. y C.

CRÓNICA

EXCURSIÓ-CONFERENCIA GEOLÓGICA A CAN PARELLADA.—Tingué lloch el dia 24 de Mars per la tarde, aquesta interessanta conferencia práctica, complementaria del curs de Geología que vé donant en el nostre Centre en Domingo Palet y Barba. Hi assistiren algunes senyoretes y bon nombre de consocis ab tot y que l'important concert de música selecte, qu'aquella tarde's realisava, ne retragué a bastants. La dirigí el Sr. Palet, qui feu oportunes explicacions.

S'aná tot passejant, per l'antich camí vehinal de Sant Quirse, se visitá la capella-santuari de Santa Marguerida, se baixá per can Parellada a la riera de les Arenas y se retorná per la carretera de Rubí.

Se feren interessantes observacions sobre 'ls aluvions d'origen local del llach vallesá á la derreria de la época *Pontiesa*, sobre 'ls poligenichs transportats pel riu corresponent al Llobregat d'avuy, que desaygua va en dit llac, y quin delta se dirigía de N. O. á S. E., desde Olesa a Sardanyola, y sobre l'enllaç d'uns y altres alu-

vións; se vegé lo que sigueren denudats y abarrancats aytals sediments durant els restants temps *terciaris*, de dés que quedá en sech el llach, y com mes tart els aluvions de les inundacions de la época *quaternaria*, anaren recomplint de dés del peu de la montanya els fondals aixís formats, qu'arribant á terraplenarlos constituiren les planuras del Nort y de Llevant de Terrassa cap á Matadepera y envers Sabadell; observantse com al afeblirse el mantell *quaternari*, sobresurten les llomes *terciaries* y mes avall s'accentuen les valls del terreny *Pontiés*. En la pedra portada pera la construcció del pont de la carretera á la riera, qu'es de calíça falúnica del *miocenich* marí de Rubí, se pogueren observar y recullir nombroses petxines y caragols de mar, fossils. Y en la carretera, se pará atenció en algunes dislocacions dels estrats del delta esmentat.

EXCURSIÓ A MONTSERRAT; DIES 30 Y 31 MARS.—Espléndida y bella excursió: A les tres y mitja de la tarda sortirem en el tren fins a Olesa 12 consocis. Travessarem el poble, y el Llobregat am la barca, y ens enfilarem a Esparraguera ont hi berenarem y visitarem la Iglesia; després a hora de posta emprenguerem la carretera reyal cap a Collbató ont hi arribarem fosca entrada. Després de sopar rondarem un xic pels carrers plens de lluna, mes ben tost anarem a dormir.

A cinc hores del endemá, ben aixeribits emprenguerem el deliciós corriol que mena a St. Geroni. Donarem el bon jorn al *Gegant encantat* que s'entrelluca en la boira espessa que ens te acotxats. Havent esmorsat en l'hospederia ferem via envers la miranda esplendorosa: la boira no'ns deixa apenes ovirar res y el cel es brodat de núvols foscos; plourá?

Emprenem la devallada envers St. Joan pujant per l'*Escala de Jacob*, ens entretenim encantats uns moments escoltant un superb eco. Per prop de l'ermita humil devallem al Monastir per la *Canal dels avellaners*.

Havent dinat, y després de visitar el monument als héroes del Bruch, els misteris del *Via-crucis*, la Iglesia amb el Camaril y la Verge, ens esmunyim montanya avall fins a Monistrol, aquell poble enriolat, am ses cases apilotades y amb el riu que hi canta travessantlo. Y la montanya se'ns mostra alta y forta, com el carácter dels homes qui viuen en la terra de la qual n'es regina.

De Monistrol am carruatje a l'estació i d'allí, altra volta encaixonats fins a Terrassa.

Bella excursió. Ganes frissoses de tornarhi ben tost ens va deixar.

EXCURSIÓ D'EXPLORACIÓ ESPELEOLÓGICA DE LA "COVA DEL CAPA BLANCA" Y DE LA "AVENCH DE LA SERRA LLARGA".—Se realisá el día 7 d'Abril aquesta excursió ab asistencia d'en Armengol (March), Capella, Colet, Domenech, Sagués y d'en Peret N. com á guía coneixedor de la montanya. Anteriorment s'havía ja fet

aqueixe excursió sens resultat, doncs no's trová ni la cova, ni l'avench, que no coneixien els excursionistes y sols buscaren per indicacions.

El "Capa Blanca" ó "lladre de la capa blanca" fou un famós bandoler qu'operava en distints indrets de les montanyes de la nostra comarca, pro sobre tot en el Coll de Daví, en l'antich camí ral de Manresa, y que diu fou mort en la plassa de Terrassa, segons vags recorts de tradició que's conserven, qu'el *Centre* está recollint. Sabém que'ls nostres companys del "Centre Excursionista del Vallés" de Sabadell n'han registrat també algun dato.

En els singles de darrera'l *castell sapera* (roques enmarletades), per la part del *sot de la portella* de l'Ubach, hi ha una llarga esquerda de dalt á baix, per la que, diu, qu'ab preparat enginy, sols per ell conegut pujaba el lladre á sa cova, que se suposa es á la part superior. Els excursionistes vegeren la esquerda y observaren detalls de possibilitat d'anarse enfilant desd'un tros amunt, pro no pogueren escalar la part baixa, ab tot y la probada agilitat d'algun d'ells, duptant que may ningú hi hagi pujat.

L'avech de la *serra llarga* de l'Ubach, qu' examinaren, está situat aprop de la carretera de Rehinás. El sondaren, trovant que fa 15 m., havent baixat en Sagués, sols ab l'auxili de la corda, fins el primer relleix.

EXCURSIÓ ESPELEOLÓGICA ALS OBITS DE SANT LLORENS DEL MUNT.—S'efectuá el día 21 d'Abril ab assistencia d'en Capella, Pineda, Germain, Mitjans, Sagués y en Peret N.

L'objecte era regoneixer una amagada cova, pot dirse desconeguda, que's tingué noticia qu' existía en el single dels Obits y que en ella hi havia restes humans.

En efecte: en l'entremitj de la bauma dels Obits y la font Flavia, els excursionistes, fent alguna gimnástica ab l'ajuda de la corda qu'el mes agil amarrá á un arbuste, pogueren pujar á una galería determinada per una esquerda ó diaclasa de la roca, que s'obra en el cingle, y le pogueren recorrer cosa d'uns 15 metres, si be arrupits en sa major part; y realment á poc mes del primer ters trovaren petits fracments d'ossos humans, dels que, furgant en la terra fina roja del pis (la *terra rossa* de les cavernes), ne desenterraren. Están

bestant elterats y segurament contan alguns sigles, pro no tenen pas la *facies* de ser d'època prehistòrica. ¿Serán d'algu qu'estava refugiat en eix amagat sopleig ó que s'hi havia per alguna circumstància accidentalment escongit? Ne farà, empró el *Centre* un escorcoll mes seriós, doncs en eix rapit regoneixement no s'anà preparat pera fer excavacions.

Circumstancialment anaren al proper *avech del Daví*, que's troba al mateix indret un tros costa avall, y proseguiren el regoneixement que s'en feu en la excursió del 4 y 5 de Juny de l'any passat. En Capella, Pineda, Mitjans y Sagués ab la corda, que desde la rampa superior sortigueren els altres dos, baixaren al relleix dels 25'30 metres, al que l'altra vegada havían baixat el nostre Sagués y en Soler de l'"Avant de Barcelona, y d'allí aguantant els tres primers la corda, en Sagués baixá ens 15 metres més, assolint el pis d'una gran expansió ó cavitat que's forma á un costat, quin sostre estava atapait de centenars de rates pinyades, qu' ab el temps han acumulat tant grossa capa d'excrements, qu'en Sagués materialment s' hi enfonsava de peus. Sembla que d'aquesta expansió ne deriven galeries. L'avench segueix dret avall, fins á la fondaria de 53 metres que trovarem en el sondatge qu 'anteriorment haviem fet.

EXCURSIÓ DE LA "SECCIÓ EXCURSIONISTA DE LA LLIGA REGIONALISTA DE GRACIA" Á TERRASSA.—El dia 25 de Febrer aquesta benemèrita entitat efectuá una visita a Terrassa per conèixer lo mes bo y important que en ella s'hi troba.

Arribaren en el tren de quarts de nou en nombre de quaranta essent rebuts per les Junes Directives de la Agrupació Regionalista y del Centre Excursionista, y bon nombre de socis d'abdues entitats.

Tot seguit varem visitar la Agrupació Regionalista, Cà la Ciutat, Museu Municipal, Institut Industrial, Teatre Principal, fàbrica dels Srs. Alegre y Cia. y Escoles Industrials. A la tarde visitaren l'hermós Crist-jacent de nostre Esglesia Parroquial, les Esglesies de Sta. Maria, Sant Miquel y Sant Pere y els preciosos retaules instalats en el museu provisional de la Rectoria.

Arreu els simpatics hostes foren atesos per persones pertanyents al diferents llocs que's visitaven.

Després del dinar que tingué lloc a la fonda d'Espanya, brindaren en honor de Terrassa y per la prosperitat de la Lliga Regionalista de Gracia, de la Agrupació Regionalista de Terrassa, del Centre Excursionista de Terrassa y de Catalunya els Srs. Coll y Roig de la S. E. de la Ll. R. de G. y els Srs. Carné y Capella de la A. R. y del C. E. respectivament.

Finalment, el president de la Lliga Sr. Pañella feu un bell parlament remerciant les atencions que se'ls havien dispensat y remarcant la conveniencia d'aquestes visites per considerarles altament patriotiques, y de gran trascendencia pel creixement de la cultura y acabá brindant per Catalunya y per la seva prosperitat.

La Escola Coral obsequiá als excursionistes amb un petit concert que dirigí el

mestre En Lluís Puig, interpretant escullides cançons del seu extens repertori y si-guent al final de cada una fortament aplaudides.

Prengueren comiat els visitants graciencs, tenint tots ells paraules d'admiració á Terrassa y demanant els donguessim ben aviat, ocasió per correspondre á les atencions de que havien sigut objecte.

L'INAUGURACIÓ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE VICH.—En aquestos moments de restauració nacional per la cultura y l'estudi seriós, la aparició d'un Centre Excursionista en qualsevol comarca catalana es una fita d'avens. Quan s'experimenta la necessitat de recorre, d'escorcollar, de replegar tot lo d'un boci qualsevol de terra catalana, pot dirse amb fonament que aquest boci de terra es viu puig ell mateix se sent y se busca. I la creació d'un Centre Excursionista es sens dupte l'afirmació d'aquesta vida que apareix. Aquets Centres nostres que presenten un caràcter tan especial d'avansada en tots els ordres de la renaixensa catalana i que tenen tanta d'importancia en la formació de la cultura mostrada, no's creen perque si. Les excursions entre la nostra gent no son pas tan formals que exigeixen per si soles una organització com la que'ls Centres representen. Quan apareix el Centre, han fugat ja per dintre durant una pila de temps les inquietuts de recerca i recolecció de coses nostres preuadíssimes qual existencia amagada sens revela pel desvetllament de sagrats amors patris.

Aixis ha passat amb el de Vich. No es d'ara el Centre de Vich. Potser primer que enlloc, aquest gloriós excursionisme catalá allí ha tingut naixensa i ha sigut covat am verdader fruit. Mossen Cinto i els seus companys en els aplecs de la Gleba ne son testimoni i mes encare ho manifesta el marvellós Museu Arqueologic, fill gairebe d'excursionisme. No'ls ha sigut tasca transcendental als braus vigatans el reunir-se en centre i entendre tot seguit sobres lo que devien fer. Temps ha que ho realisaven entre ells sense exteriorisar-ho en cap forma; temps ha que'n replegaven resultats en el Museu i en el Temple Roma, i al constituir-se Centre ha representat gairebe tant sols per ells el compliment exemplar d'un requisit indispensable i l'incorporació de la seva obra especial a l'obra general per la restauració de la cultura catalana. Nosaltres an aquets germans que tan carregats ens arriben de bones còses els donem la mes efusiva benvinguda. Al ensemps i molt especialment els felicitem per l'exit de la seva festa d'inauguració i els donem grans mercès per la falaguera acollida que feren al nostre representant n' Alexandre Galf.

FOLKLORE.—Dins la Secció d'Instrucció s'hi han aplegat els amants d'aquesta importantant branca del excursionisme per dedicarse al estudi del folklore terrassenc. S'ha comensat la tasca dirigint circulars als professionals dels pobles veïns demananlos-hi cooperació o guia en la tasca que s'emprenen. Hi ha entre ells el proposit de repartirse cada hu una secció especial de un estudi tan extens com representa el folklore a fi d'enfondir i abrassar lo mes possible. Dins el nostre ARXIU veurem sens dupte els fruits del treball dels nostres joves.

ADMINISTRACIÓ

Preguem als nostres subscriptors, que a fi de facilitar la marxa de l'administració, efectuin en lo possible el pago de l'abonament d'ARXIU D'ESTUDIS per semestres adelantats.

PREUS D'ABONAMENT

Socis del C. E.

1'25 pessetes trimestre; 5 pessetes any.

No socis

1'50 pessetes trimestre; 6 pessetes any.

LLOCS DE VENDA

Terrassa

Llibreria Gorina — Carrer de Sant Pere.

Barcelona

Llibreria A. Verdaguer — Rambla del Mitj 5

